

Az eszközök és források szolgáltatása érdekében számos egyetemi könyvtár hozott létre információs közterületeket, amelyek kivitelezése rendszerint eltérő, az alapelvük viszont hasonló: egy távolról is elérhető kutatólaboratóriumként működnek.

A másik új és erősödő trend a laptopok kölcsönzése. Gyakran problémát okoz, hogy a forrás szolgáltatása nehezen választható el a megjelenítéshez szükséges technikai eszközöktől. Ezeket szintén a használók rendelkezésére kell bocsátani. A laptopok kölcsönzése lehetővé teszi, hogy a hallgatók webes szolgáltatásokat vehessenek igénybe, s a laptopokat a nyomtatott források közelében csatlakoztassák a hálózathoz, s így együttesen használhassák a hagyományos és elektronikus anyagot.

A Penn State University Pollock Laptop Könyvtárában 40 Dell 800-as laptopot bocsátottak a használók rendelkezésére; ezek a könyvtár épületén belül használhatók. Mindegyiken megtalálható a Windows operációs rendszer, Internet Explorer és a Microsoft Office csomag. Mindegyikhez van kislemez- és CD-ROM-meghajtó, fülhallgató, hálózati kártya, a hálózat eléréséhez szükséges kábelek. Igényelhető továbbá Zip-meghajtó és CD-író is.

Az elektronikus könyvtári szolgáltatások kihívásai

Az igényes technológián alapuló elektronikus könyvtári szolgáltatások növekedésének komoly anyagi vonzata van. Az infrastruktúra biztosítása (hardver és szoftver), a személyzet ilyen irányú képzése, az elektronikus források előfizetési díjai, az elektronikus eszközök előállítás, a digitalizálás költségei mind abban az irányban hatnak, hogy megpróbáljanak minél költséghatékonyabban működő szolgáltatásokat kínálni.

Mind a könyvtárosnak, mind a felhasználónak kihívást jelent, hogy az információ eléréséhez az információs írástudás mellett a szükséges technológiai ismereteket is meg kell szerezni. A könyvtá-

rosoknak egyre szorosabban együtt kell működniük az információtechnológiai szakemberekkel.

A statisztikai adatok terén is új eszközökre, módszerekre van szükség. A szolgáltatások megtervezéséhez elektronikus környezetben is elengedhetetlenek a statisztikai adatok: ugyanúgy mérni kell a weboldal forgalmát, az adatbázisok használatát, mint a hagyományos szolgáltatások igénybevételét.

Az elektronikus adatbázisokban szereplő folyóiratok régi számainak archiválása szintén az elektronikus környezetre jellemző probléma. Egyes szolgáltatók CD-ROM-on vagy egyéb hordozón kínálják a könyvtárak számára a megoldást, ami azonban újabb kérdéseket vet fel. Mi történik, ha megváltozik a CD-ROM technológia? Mi fog történni azokkal az elektronikus forrásokkal, amelyek csatolásokkal utalnak bizonyos webes forrásokra, ám a megadott weboldalak időközben inaktívvá váltak?

Következtetések

Új szolgáltatási paradigma van kialakulóban, az információtechnológiai fejlődés pedig a könyvtárosoknak is új szerepeket kínál. A könyvtárak egyre inkább az interneten való hatékony eligazodást szolgálják, és azon vannak, hogy új készségek és kompetenciák alakuljanak ki a felhasználókban. Az elektronikus környezetben a virtuális referenzszolgáltatások, a webes segédletek jelentik a közvetlen könyvtári segítség módját. A tudományos kommunikációnak újabb és újabb szereplői vannak. A könyvtáraknak meg kell találniuk az együttműködés lehetőségeit az adatbázis-szolgáltatókkal, a folyóirat-kiadókkal, a kormányzati szervekkel. A technológiai előrelépés új szerepekhez és szolgáltatásokhoz vezet, ami hosszú távon biztosítja a könyvtár megújulási képességét.

/MOYO, Lesley M.: *Electronic libraries and the emergence of new service paradigms.* = *The Electronic Library*, 22. köt. 3. sz. 2004. p. 220–230./

(Tóth Máté)

A könyvtárügyi kutatások tartalomelemzése

Az utóbbi évtized számos esetben megerősítette, hogy milyen fontos a tudományos kutatási eredmények gyakorlati alkalmazása. Érdekes ezért megvizsgálni, hogy a könyvtártudományi publiká-

ciók között mekkora részt képviselnek a kutatásokra épülők; mely folyóiratok számolnak be leggyakrabban a kutatásokról; melyek azok a referáló és indexelő szolgáltatások, amelyek ezeket a folyóira-

tokat feltárják; milyen a kutatással foglalkozó publikációk téma szerinti összetétele; és milyen összefüggés van a kutatás módszere és témája között.

Az itt ismertetett tartomelemzéshez a 2001-ben megjelent angol nyelvű folyóiratcikkek szolgáltak alapul. A közlemények forrásainak megállapításához a *Library and Information Science Abstracts (LISA)* és a *Library Literature and Information Science* szolgáltatást használták fel a szerzők. A vizsgálandó íráskor tematikai besorolásához korábbi kutatásaik tapasztalatai nyomán a következő hat szakcsoportot alakították ki: 1. tájékoztatás, 2. képzés, 3. gyűjtemények, 4. menedzsment, 5. információkeresés és -hozzáférés, 6. marketing/reklám.

A korábbi hasonló – tartalmi, idézettségére vonatkozó és bibliometriai – vizsgálatokat áttekintve megállapították, hogy azokban a könyvtártudományi közlemények között a kutatásra épülő tudományos íráskor aránya elég jelentős szóródást mutatott (15 és 57% között, és a legtöbb esetben meghaladta a 30%-ot). A közlemények kutatási jellegének megállapításához *B. C. Peritz* 1980-as tanulmányának definícióját alkalmazták („módszeres elemzés bizonyos új tények, fogalmak vagy gondolatok felismerése céljából”).

Az első menetben 217 könyvtártudományi folyóiratot tudtak azonosítani, ezek száma a lektorált jelleg, az angol nyelv és a 2001-es megjelenés kritériumát követve 107-re csökkent. 16 esetben azonban nem tudták az eredeti cikkek szövegét megszerezni, így végül a folyóiratbázis 91 tételre szűkölt. (A tanulmány függelékében ez a jegyzék látható; esetleg célszerű lenne felderíteni, hogy az illető folyóiratok Magyarországon mind hozzáférhetőek-e. – A ref.) A 91 folyóirat a tárgyévben 2664 szóba jöhető cikket közölt. Ezek 30,3%-a (807 írás) minősült kutatásokról szóló tanulmánynak. Minden cikket két elemző minősített, és minden elemző a cikkek kétharmadát kézbe vette, eltérő vélemény esetén pedig egy harmadik személyt is bevontak a döntésbe.

A 91 folyóirat közül a tíz „legtermékenyebb” közölte a 807 írás bő egyharmadát (37,5%-át). A *Journal of the American Society for Information Science and Technology (JASIST)* áll az élen, második lett a *Scientometrics*, harmadik az *Information Processing and Management*, őket követi a *College and Research Libraries (CRL)*, majd a *Journal of Library Administration*, ezután megosztva a *Bulletin of the Medical Library Association* és a *Libraries and Culture*, nyolcadik a

Journal of Documentation, a kilencedik és tizedik megosztva a *Journal of Information Science* (az itt ismertetett cikk forrása – A ref.) és a *Journal of Academic Librarianship*.

A LISA az egyetlen referáló szolgáltatás, amely mind a tíz, helyezést kapott folyóirat közleményeit teljességgel feltárta. A szerzők 61 országból kerültek ki, de a kiválasztott 807 írás többségének szerzője amerikai volt. Átlagosan minden hatodik írás számot adott a tárgyalt kutatás pénzügyi támogatásáról. A 807 írás 9%-uk kivételével referátum kíséretében jelent meg, de csupán a referátumok közel 3%-a volt strukturáltnak minősíthető. A tanulmányok nagyobbik fele (58,7%-a) a téma szakirodalmát is szemlélte.

A témákat tekintve a legerősebb csoportnak az *információkeresés és -hozzáférés* bizonyult 314 írással. A másik végletet a *marketing/reklám* csoport képviselte, ebbe csupán hét írás került volna, ezért összevonták a *menedzsmenttel* (így ott 135 lett a közlemények száma, s ezzel harmadik helyre került a csoportok között). Második helyre a *gyűjtemények kérdésköre* került 193 írással. Negyedik lett a *tájékoztatás* téma 77 írással; ez a kis szám meglepte az elemzőket. Két lehetséges új szakcsoport is felmerült, egyrészt a *könyvtártörténet*, minthogy a 807-ből 45 írás témáját adta (ezt mint új szakcsoportot később elvetették, mivel az aktuális döntéshozatalt nem segítené); másrészt a *szakmai kérdések* (professional issues; itt a könyvtárosképpel, a szakmai kompetenciákkal, az akkreditálással kapcsolatos 36 írás szerepelt; ezt a szakcsoportot a jövőben használni fogják).

Ami a vizsgálati eredmények bemutatásának módszerét illeti, majdnem minden szakcsoportban a leírás a domináns műfaj (az esetek többségében kérdőíves felmérésről volt szó). A gyűjtemények témakörében legtöbb volt a *bibliometriai* elemzések száma (a hivatkozások elemzését is beleértve), míg az információkeresésnél az *összehasonlító* tanulmányok domináltak.

A tanulmány ezután kitér arra, hogy az egyes szakcsoportokat tekintve melyek a legtermékenyebb folyóiratok, amelyek segíthetnek a döntéseket megalapozni (információkeresés: *JASIST*, gyűjtemények: *Scientometrics*, menedzsment: *CRL*, képzés: *Journal of Education for Library and Information Science*, tájékoztatás: *CRL*).

Már folyik a kutatás második szakasza, a kiválasztott kutatási tárgyú cikkek irodalomjegyzékének

(hivatkozásainak) elemzése. Hasznos lenne hasonló módszerekkel a korábbi vagy későbbi évek szakmai-tudományos publikációit is elemezni, hogy az időbeni trendek világosabbá váljanak.

/KOUFOGIANNAKIS, Denise–SLATER, Linda–CRUMLEY, Ellen: A content analysis of librarianship research. = *Journal of Information Science*, 30. köt. 3. sz. 2004. p. 227–239./

(Sonnevend Péter)

Minőségi reform a norvég felsőoktatásban – az egyetemi könyvtárak jövőbeni szerepe

A norvég felsőoktatásban végbemenő minőségi reformban négy hagyományos egyetem, hat szakosított egyetemi intézmény és 26 regionális főiskola vesz részt. Mind közintézmény, támogatásuk nagy része az államtól származik. A felsőoktatási könyvtárak szoros kapcsolatban állnak egymással, ami a BYBSYS közös könyvtári rendszernek köszönhető, amely közös OPAC-ként működik, és mint különböző modulokból álló integrált könyvtári rendszer gondoskodik a könyvtárak belső működéséről is. A BYBSYS fejlesztése és fenntartása az elmúlt 30 évben a könyvtárak közös munkájának egyik eredménye. Politikai szinten a felsőoktatási könyvtárak a Norvég Felsőoktatási Tanács speciális könyvtári bizottsága keretében működnek együtt.

A reform szükségessége

A norvég felsőoktatási reformot a kormány kezdeményezte az alábbi igényekre alapozva:

- a bolognai folyamatnak megfelelő új képzési struktúra és értékelő rendszer. Mivel az oktatás a nemzetközi piacon termékként jelenik meg, szükség van az összehasonlíthatóságra;
- az oktatási rendszer finanszírozásának kérdése, mivel az 1971-es 50 ezerről 2001-re 200 ezerre nőtt a hallgatók száma. Ezt már a nemzeti költségvetés nem tudja kezelni;
- a felsőoktatási intézmények sem képesek kezelni a hallgatók növekvő számát, a tanulók pedig nem végeztek az előírt időszak alatt, és az eredményeik nem voltak elég jók.

Egy reform volt a válasz ezekre az igényekre, ami egy jobb minőséget hozott azzal, hogy csökkentette az egyes fokozatok eléréséhez szükséges időt.

A reform

A reform fő elemei a következők voltak:

- három és fél éves ún. Bachelor fokozat, 5 éves ún. Master fokozat;

- a tanulási környezet és folyamat javítása, a tanulók bevonása a tanterv kialakításába;
- az oktatási folyamatok módszereinek változtatása, a rugalmas oktatás központba helyezése;
- szorosabb kapcsolat a tanítási módszerek és az értékelés között, nagyobb figyelemmel a folyamatos visszacsatolásra;
- az intézményeken belüli minőségi rendszerek szükségessége;
- a pénzek eredményen alapuló elosztása a végzetek és kreditek helyett;
- a tanulás finanszírozása: ha a hallgató megfelelően halad, diákhitelének egy része ösztöndíjjá alakul.

Minőség – a könyvtár szerepe

A reform erősíti a felsőoktatási intézmények közötti versenyt, amely során egyre fontossabbá válik a kiváló hallgatók, oktatók, és kutatók „elcsábítása”. Az egyetemi könyvtáraknak hangsúlyozniuk kell fontosságukat az új környezetben, szerepüket olyan új területeken, mint:

- a könyvtár az új tanulási környezetben,
- az elektronikus könyvtár,
- a kiadóként működő könyvtár.

Ha ezekre az új területekre több pénzt juttatnak, akkor a hagyományos papír alapú könyvtár elsőbbsége háttérbe szorul. A ilyen változtatásokat komoly párbeszédnek kell megelőznie a könyvtárak alaptervekenységét illetően. A könyvtárakon belüli kulturális változásokban nagy szerepe lesz.

A könyvtár az új tanulási környezetben

Az új tanulási környezet a következő területekre terjed ki:

- rugalmas tanulási környezet,
- az oktatás és tanulás a folyamatot kezelő Learning Management Systemen (LMS) keresztül,